

Balázs Zoltán

A FIDESZ, A JOBBIK, AZ LMP ÉS BOKROS LAJOS

Az, hogy valaki miért szavaz erre vagy arra a pártra, jelöltre, egyrészt empirikus kérdés, vagyis szaktudományos eszközökkel vizsgálható; másrészt megválaszolhatatlan, vagyis az emberi szabadság misztériumának része. A szaktudomány – a politikaelmélet és a pszehológia – föltárhat millió indokot, motívumot, ösztönzöt, s ezek erejét mérheti és becslheti, mégsem lesz alkalmas arra, hogy akár egyetlen szavazó döntését is teljes bizonyossággal megjósolja. A politika azért lehetséges, mert az ember szabad; szabad a választó és szabad a politikus is.

Az alábbiakban ezért szabadon szűkítem az általam jobban ismert világra a mondanivalómat, s nem a választók várható viselkedését igyekszem megjósolni, hanem csak a viselkedését *valamilyen* mértékben befolyásoló morális és világnézeti megfontolások, érzékenységek területén maradok.

Csak a címben jelzett négy politikai szereplővel foglalkozom, és pedig azért, mert ezek az érdekesek. Ők számítanak valamilyen formában kormányváltást óhajtó és valamilyen politikai alternatívát kínáló erőnek, noha sikerük várható valószínűsége jóformán össze sem mérhető. De minden arra vall, hogy a következő egy-két év róluk fog szólni. Mondjuk úgy, hogy mondanivalóm szempontjából bennük van a fantázia.

Talán egyszerűbb, ha fordított sorrendben haladok.

A Bokros Lajos mögött álló politikai alakulat szempontjaim szerint a jelen pillanatban amorfabb annál, hogysem róla megalapozott kijelentéseket tehessek. Jövője vélhetően egyre erősebben miniszterelnök-jelöltjének jövőjével kapcsolódik össze. Bokros Lajos így ma egyszemélyben képvisel pártot, programot, világnézetet, politikai ízlést és habitust, és pedig lenyűgöző integritással. Ezt a magam részéről *jozefinizmusnak* nevezem. Tudom, hogy őt inkább „neoliberálisnak” szokás nevezni, én ettől mégis tartózkodnék, és pedig két okból. Az egyik, hogy a „neoliberalizmus” gyakorlatilag szitokcímke, ellenfelei alkalmazzák, azaz mint politikai világnézetet tudtommal senki sem képviseli. Vannak konzervatívok, vannak liberálisok, ezerféle árnyalattal, akik tudatosan és büszkén vállalják a nevüket, de ezek között én még nem találkoztam sem a neoliberalizmus világos kifejtésével, sem tudatos vállalásával. Márpedig a megértést nem célszerű az ellenfelek által használt címkékkal kezdeni. Másodszor pedig azt, ami miatt vélhetően Bokrost neoliberálisnak nevezik, eleve félre szokták érteni: olyasmire gondolnak, hogy „piaci fundamentalizmus”, „szabadjára engedett piaci erők”, „globális kapitalizmus”, „az állam elsorvasztása”, „a pénztőke uralma” és hasonlók. A félreértés abban van, hogy az ilyen karikatúrisztikus kifejezések eszmei forrásvidékét adó libertariánus vagy klasszikus liberális vagy jobboldali liberális hagyomány jóval árnyaltabb, bonyolultabb, kiegyensúlyozottabb képet fest a kapitalizmus társadalmi-gazdasági valóságáról. Valóban szkeptikus

az állami irányítással s a politikusok, köztisztviselők bölcsességével és korrupcióval szembeni ellenálló-képességével szemben, s ezért részesíti előnyben a nem-állami, vagy mondjuk úgy, diszpozitív megoldásokat, tudva, hogy ezek *sem* lesznek tökéletesek, de hosszabb távon kevesebb kárt okoznak a közösségnek. Bokrosnak minden föllépése ezzel szemben azt sugallja, hogy ő pontosan tisztában van a tökéletes megoldással, s amit javasol, az jól és hibátlanul fog működni. Természetesen masszív politikai-közhatalmi beavatkozással, kógens módon. Ő már tudja, hogy a munkaerőpiac milyen igényeket támaszt a felsőoktatás iránt, ezt csak a felsőoktatásban dolgozók és tanulók nem tudják. Helyesebb ezért a bokrosi álláspontot politikai fundamentalizmusként leírni, azaz a (nem csak) magyar hagyományból ismert aufklerista, jozefinista irány folytatójaként. Ilyen értelemben jól kitaposott ösvényen halad, kényelmes helye van a magyar nap alatt, tiszteletreméltó elődökkel rendelkezik, noha az elődöknek soha nem kellett demokratikus választásokon megmérteniük magukat. Ugyanakkor álláspontjában vannak olyan elemek is, amelyek eszmei-elvi értelemben rokonságban állnak a konzervatív világnézettel: ilyen a felelősség és az öngondoskodás preferálása, a járadéklesői mentalitás visszaszorítása. Ezért egyáltalán nem tartom ördögtől való gondolatnak, hogy egy Fidesz-kormány, *amennyiben* legalábbis bizonyos területeken konzervatív irányban kíván lépni, ilyen elvi alapon együtt tudjon működni ezzel az állásponttal, föltéve természetesen, hogy ezt a parlamenti erőviszonyok lehetségessé vagy szükségessé teszik.

Az LMP parlamenti bejutása több mint kétséges. Ennek ellenére a jövő egyik lehetséges erejét látom benne, mi több, nem is tenne föltétlenül jót a pártnak (?) a parlamenti aprómunka, bár a médiajelenlét szempontjából okvetlenül előnyös lenne. Az LMP elsősorban generációs mozgalom, ennyiben hasonlít a Jobbikhoz, éspedig dominánsan, bár nem kizárólagosan baloldali ízléssel; amelyet, ha muszáj volna, akkor *progresszizmusnak* keresztelnék el. Talán meglepően hangzik, de legmarkánsabb témái – a civil társadalom preferálása, az emberi jogok védelme, a fenntartható fejlődés, a környezetvédelem, a bizalmatlanság a piaci viszonyokkal szemben, ugyanakkor egyfajta globalizmus – majdnem pontosan Sólyom László politikai arcélét rajzolják ki (azért nem teljesen, mert Sólyom egyértelmű és hangsúlyos elkötelezettsége a határon túli magyarság iránt az LMP-ben [még?] nem látszik visszhangra lelteni). Fogalmam sincs, hogy ez véletlen-e vagy sem, mindenesetre az egybeesés legalábbis politikai lehetőséget mutat arra, hogy ciklusa lejárta után a köztársasági elnök ismertségét, vitathatatlan személyes tekintélyét, politikai teljesítményét, morális integritását és nemzetközi kapcsolatrendszerét valamilyen formában az LMP aknázhassa ki. Ebben az esetben a ma még viszonylag arctalannak és eszmei-világnézeti szempontból diffúznak tűnő politikai alakulat a választók szempontjából jóval könnyebben azonosítható és politikailag földolgozható szereplővé válhat. Talán mondanom sem kell, hogy a Fidesz számos politikai döntése (így például a jövő nemzedékek országgyűlési biztosa posztjának megteremtése, amely ellen hiába érveltem) nagyon is jól illeszkedett ehhez az állásponthez is, mutattva, hogy a Fideszben is megvan a progresszista baloldali érzékenység, amely ebben vagy abban az ügyben parlamenti szövetségé is formálható.

A Jobbikról az imént mint generációs pártról szoltam, s nála ennek a jelentősége még nagyobb. A magyar politikában 1988, a Fidesz megalakulása óta hagyománnyá látszik válni a generációs pártmodell, azaz úgy tűnik, hogy a meggyökeresedett pártokon belüli generációváltások sehol sem sikerülnek, ezért a társadalmi generációváltással egy időben új pártok jelennek meg. Ez az állítás persze most is csak hipotézis, röpké húsz év múlva már okosabbak leszünk, de mint hipotézis elgondolkodtató. A jelenség nem teljesen ismeretlen nyugaton sem, mindazonáltal arrafelé bőségesen van példa a sikeres párton belüli generációváltásra is, noha ennek „ára” gyakran egy-egy világnézeti forradalom. Akárhogy is, az a három tény, hogy 1) a Fidesz elitje húsz éve lényegében zárt, 2) irányítási struktúrája rendkívül centralizált, 3) jobboldali térfoglalása pedig elérte a maximumot, együttvéve szinte elkerülhetetlenül idézte elő, hogy a jobboldalon generációs alternatívaként egy új párt jelenjen meg. Ez a generációs felhajtóerő a Jobbik sikerének talán legalapvetőbb oka.

Egy új, hangsúlyozottan fiatal és fiatalosságra erősen építő párt morális tőkéjét is ugyanez adja. Messze vezetne annak elemzése, hogy a 19–20. században a nyugati civilizációban hogyan alakul ki a 'fiatalság' mint átfogó erény, szemben a magasabb értéket képviselőnek vélt és klasszikusnak mondható idős kor = 'tapasztalat, bölcsesség, belátás, mérséklet, judícium, türelem' felfogással; itt elég pusztán rögzíteni a tényt. Fiatalnak lenni a politikában annyit tesz, mint ártatlannak, tisztának, becsületesnek, nyílnak, frissnek lenni, s ezek a tulajdonságok, amelyeket magyar kontextusban nevezünk *petőfizmus*nak (némi rosszmájúsággal pesti bölcsészforradalmárságnak) úgy az MSZP-vel, mint a Fidesszel szemben politiko-morális előnyt adnak a Jobbiknak.

A közmeggyőződéssel szemben a Jobbik politikai eszméi heterogének, azaz nem alkotnak egységes, koherens politikai világnézetet. A Jobbik nemzeti liberális, amennyiben genezise a szabadságélmény, a jogtipró hatalommal szembeni fölkelés (2006), sőt az emberi jogok védelme; a lázadás mint szervező attitűd; a magyar és a nemzetközi establishmenttel, nagytőkével, Amerikával, kommunistákkal, liberálisokkal, zsidókkal stb. szembeni fölkelés („hív a haza”) érzelme; a magyar politikai hagyományból kitörölhetetlen függetlenségi elem. Ugyanakkor konzervatív is, amennyiben rendet, tekintélyt, vallásosságot, az „élősködés” megszüntetését, biztonságot, csendőrséget, nemzeti gárdát, földvédelmet akar és favorizál. Végül szocialista is, amennyiben masszív állami beavatkozást, a tőke öncélú korlátozását, nacionalizálást kíván. Ez a heterogenitás okozza, hogy a Jobbik sokak számára nem más, mint a jobbik Fidesz, vagy a Fidesz jobbik fele, hiszen emiatt az eszméi pluralizmus miatt végsősoron sokak szemében a két párt közötti különbség világnézeti-eszméi értelemben kifejezhetetlen, marad a fentebbi generációs-morális eltérés. Hadd utaljak itt arra is, hogy két éve a Fidesz elnöke is kacérkodott a „plebejus” jelzővel, ami ma inkább a Jobbikra illik; de a „plebejus” minősítést Orbán Viktor máig nem utasította el végérvényesen (tőle amúgy is szokatlan volna az efféle ideológiai elhatárolódás). Amennyiben tehát a Jobbik az erkölcsi szempontból elfogadhatatlan fajelméleti kilengéseket és szellemileg bornírt nemzeti mitológiát kordában tudja tartani, azaz semmilyen hivatalos megnyilatkozásába nem engedi be, egy Fidesz-kormányban nem kell rosszul éreznie magát attól, hogy egyes politikai döntéseit

esetleg a Jobbik is támogatni fogja. A fenti eltérés kiemelése azonban a Jobbik számára vélhetően nagyon fontos lesz.

A Fidesz mára mindenféle értelemben „közép”-re került. Középre helyezi magát az MSZP és a Jobbik szempontjából; középen van generációs szempontból; s valószínűleg középen van „osztályszempontból” is, noha erre nézve bizonyító erejű friss adatot nem tudok idézni. Ez a pozíció mint politikai üzenet persze önmagában még nem sokat jelent (hogy *valamit* mégis, azt az egykori, nevén kívül semmi mást nem jelentő Centrum Pártra leadott vagy kétszázezer szavazat mutatja), de ha mögötte egy sokféle értelemben bonyolult és hosszú elhelyezkedési folyamat van, magyarán *középen helyet foglalás*, akkor az üzenetnek máris van politikai–morális tartalma. Ez a tartalom sokrétű; két mozzanát emelem ki.

Egyrészt igen régi, Arisztotelész által felülmúlhatatlan szabatsósággal kifejtett meggyőződés, hogy a szélsőséges magatartás mint beidegződés nem lehet erény. Olykor alapos erkölcsi okunk van dühösnek lenni, fölháborodni, tiltakozni (ez a Jobbik ereje), de a *harag* mint beidegződés nem erény, hanem hiba; csakúgy, mint ellentéte, az erkölcsi közöny. A helyes erkölcsi magatartás valahol középen van. A Fidesznek az elmúlt négy, sőt nyolc év során mutatott magatartása, minden konkrét cselekedetét és nem-cselekvését, kimondott és ki nem mondott véleményét összegezve és mindent mérlegre téve megítélésem szerint a közvélemény többségének szemében a józan, mérsékelt, megfontolt és kiegyensúlyozott politikai magatartás letéteményesévé avatja. Ez a morális értéktétel egyúttal a Fidesz politikai tökéjének is a legfontosabb összetevője. Kormányozni bonyolult érdekviszonyok és viszonylag normális körülmények között (nincs háborús helyzet, tömeges éhhalál, járvány) ugyanis valószínűleg a legtöbb ember zsigeri megérzése szerint csak az egyensúlyozás, mértéktartás és józan gondolkodás birtokában lehet. Ezért nincs szüksége a Fidesznek részletes politikai programra (s ezért van szüksége erre a Jobbiknak, amely ezt a képességet nélkülözi, s éppen a részletes kormányprogrammal, illetve ennek megalkotására való alkalmasságának bizonyításával igyekszik rá szert tenni).

Másrészt a középen való helyet foglalás azt is sugallja, hogy a párt eszmei értelemben tágra nyitotta a kapuit, így senkinek nem kell különösebb ideológiai hitvallást tennie azért, hogy otthon érezze magát benne. Közismert, hogy 1998-ban a „polgár” hívószava mekkora sikernek bizonyult, ugyanebből az okból. Az antikommunizmus hangsúlyozása elsősorban szintén erkölcsi tisztaságot, azaz korrupciómentességet jelent, azt, amit egyébként minden politikai erőtlő amúgy is elvárnánk. A párt vezetése régóta kerüli a világnézeti vitákat, még leginkább elnöke van félig-meddig rákényszerítve, hogy olykor-olykor állást foglaljon (például az évértékelő beszédekben, könyvbemutatókon, háttérbeszélgetéseken), de ezekből vajmi nehéz volna koherens politikai világnézetet kiolvasni, ahogy erre föntebb már utaltam. Ő szemmel láthatóan sokkal könnyebben tud politikai példaképekben gondolkodni; Sarkozyt például nyilvánvalóan ilyennek tartja. Hadd emlékeztessenek arra is, hogy a tiszta, „akadémiai” politikai világnézetek szempontjából vett eszmei heterogenitást az LMP és a Jobbik esetében is leszögezhetjük, sőt a

bokrosi pozíció ellentmondásosságát is szóvá tettem; de mindegyikük esetében rá lehetett mutatni olyan gravitációs pontra (jozefinizmus, petőfizmus, „súlyomizmus” és „sarkozymus” – lásd még gaulleizmus), amely aktuálisan vagy potenciálisan karaktert képes adni egyrészt a párt vezérének, másrészt részben az egész pártnak. Van tehát egy olyan morális-politikai kötőanyag, amely a heterogén eszmei-világnézeti elemeket képes összegyűrní és -ragasztani, s fölismerhető politikai arcot formálni – a választóknak pedig pontosan erre van szükségük.

Egy politikai arccal persze még nem lehet kibérelni a „közép” pozícióját. A Fidesz számára ezért elengedhetetlen, hogy másod- és harmadvonalban, de azért egyértelműen fölismerhetően megjelenítse az eszmei pluralizmust is, vagyis ne csak ne várja el az ideológiai hitvallást, hanem tegye lehetővé a kormányzati cselekvéshez, döntésekhez szükséges eszmei-világnézeti viták lefolytatását. Az elmúlt években igen széles, talán túlságosan is széles határokat húzott meg ezen a téren: „plebejus”-radikális, atlantista és nyugatellenes, konzervatív és szocialista gazdaság- és társadalompolitikai nézetek, keresztényszocialista-agrárius, versenykorlátozó és versenypárti irányvonalak formálódtak és igyekeztek előzetesen minél nagyobb befolyáshoz jutni a párt leendő kormányzati politikájának formálásában. Mindenki a Fideszben lát esélyt arra, hogy véleményét, felfogását érvényre juttassa, részben vagy egészben. Ezért arra lehet számítani, hogy a kormányzás felelősségének átvétele után a Fidesz-kormány nem fog teljesen koherens irányvonalat vinni, illetve hogy ellenfelei útkeresésének és politikai pozíciójának formálódása függvényében fogja a hangsúlyokat ide vagy oda helyezni. A „közép” pozíciója, bár egyáltalán nem tartalmatlan, ahogy ezt igyekeztem igazolni, mégiscsak a politikai erőtérben értelmezett, vagyis relatív, a többi politikai erőtől függő pozíció. Nem tudhatjuk, hogy mit hoz a jövő, s visszaáll-e egy jobb- és baloldalra fölosztott közép, ahogy számos nyugati országban ez megszokott. Egy biztos: amíg ellenfeleitől megteheti, addig a Fidesz ki fogja használni ezt pozíciót, de komoly gondjai lesznek a belső platformok összebékítésében illetve konfliktusaik kezelésében. Itt minden bizonnyal döntő jelentőségű lesz, hogy az egyes platformok, eszmei pozíciók milyen médiafelületen tudnak megjelenni, s hogy mennyire képesek a kormányzást érdemben és professzionális módon befolyásolni.

Összegezve tehát az elmondottakat: a választók igen sokféle szempont alapján döntenek, amelyeket vagy amelyek egymással való összefüggéseit maguk sem ismerik, amin az értem, hogy reflektív módon aligha tudnának róluk számot adni. Ezek között politikai, morális és eszmei tényezők egyaránt szerepet kapnak, különféle vegyítésben és különböző politikai személyiségeket, karaktereket megformálva. A politika az emberi szabadság elkerülhetetlen következménye, ezért ellenáll a jóslatoknak. Abból, ami ezelőtt négy, nyolc, tizenkét, tizenhat és húsz évvel „volt”, nem következtethetett volna senki arra, ami ma „van”. A jövőt mégis azok tudják a leginkább befolyásolni, akik jól fölismerhető illetve stabil erkölcsi, politikai és/vagy eszmei tartással, elképzelésekkel rendelkeznek. Ebből a szempontból négy politikai erőt láttam érdemesnek elemezni – ki-ki döntse el, milyen sikerrel.